

УДК 338.443 : 330.341 JEL Classification: C51, C61, G31, Q14, O03

Манн Р. В.

Черкаський державний технологічний університет

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРКАСЬКОГО РЕГІОНУ

Проведено аналіз інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарського виробництва в Україні. Досліджено особливості фінансування господарської діяльності сільськогосподарських підприємств на рівні регіону (на прикладі Черкаської області), визначено джерела залучення ресурсів та інноваційну спроможність на регіональному рівні.

***Ключові слова:** інвестиції, інновації, сільськогосподарське підприємство, фермерське господарство, кредитування.*

Mann R.

Cherkasy State Technological University

INNOVATION-INVESTMENT POTENTIAL OF AGRICULTURAL PRODUCTION AT THE CONTEXT OF PROVIDING THE CHERKASY REGION ECONOMIC DEVELOPMENT

The analysis of innovation-investment potential of Ukrainian agricultural enterprises is carried out. The peculiarities of economic activity financing of agricultural enterprises at the regional level (on the example of Cherkasy region) are investigated. The sources of attraction the financing and innovation capacity at the regional level are determined.

***Key words:** investment, innovation, agricultural enterprise, farm enterprise, crediting.*

ВСТУП

Сільське господарство є основоформуючою складовою вітчизняної економіки, забезпечуючи у 2015 р. 24 % обсягу виготовленої продукції та понад третину товарного експорту України. Окрім того, п'яту частину ВВП формує саме сільськогосподарський сектор [1]. Однак в умовах економічної нестабільності конкурентна боротьба між суб'єктами господарювання, зокрема сільськогосподарської галузі, посилюється. Підприємства, в основу

функціонування яких покладено принципи прогресивного розвитку, які орієнтовані на високотехнологічне виробництво, є більш конкурентоспроможними на ринку, спроможними до збереження та іноді й розширення своєї частки ринку. Важливе значення у підвищенні конкурентних позицій підприємства має структура сформованого ним капіталу, ефективне використання залучених ресурсів для впровадження інноваційних компонентів у виробничий процес.

Від якості формування та управління капіталом підприємства залежить безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, його ліквідність, платоспроможність і рентабельність. У процесі здійснення своєї господарської діяльності будь-яке підприємство самостійно формує й використовує різноманітні види ресурсів, визначаючи їхній необхідний обсяг і склад, а також оптимальну структуру власних та позикових джерел фінансування.

Ефективність функціонування вітчизняних сільськогосподарських підприємств обумовлює необхідність радикальних змін в обсягах, структурі та джерелах формування капіталу, що сприятиме підвищенню інноваційного потенціалу підприємств для виробництва конкурентоспроможної продукції. Тому важливою передумовою розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу підприємства є вирішення питання щодо визначення складу джерел формування фінансових ресурсів та механізму їхнього залучення.

Питанню регулювання господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу присвятили свої праці багато науковців, зокрема Пушкар І. В., Аврамчук Л. М., Зезуль І. М. та ін. Однак в умовах зростаючих виробничих потреб та обмеженості ресурсів для їхнього задоволення більш детального вивчення потребує проблема ефективного використання й розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції та пошуку джерел для їхнього фінансування.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є вивчення особливостей, тенденцій і перспектив розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарських підприємств, пошуку ефективних джерел їхнього фінансування з метою забезпечення економічного розвитку Черкаської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Політична нестабільність, недосконалість законодавства щодо регулювання земельних відносин, зниження рівня технічного забезпечення та можливостей ефективного оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників перешкоджають здійсненню інвестиційно-інноваційної діяльності у цій

сфері. Так, обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України до світової фінансової кризи поступово зростає, складаючи у 2008 р. майже 900 млн дол. США [2]. Однак в останні роки (зокрема 2013 та 2015 рр.) обсяг прямих іноземних інвестицій скоротився (рис. 1).

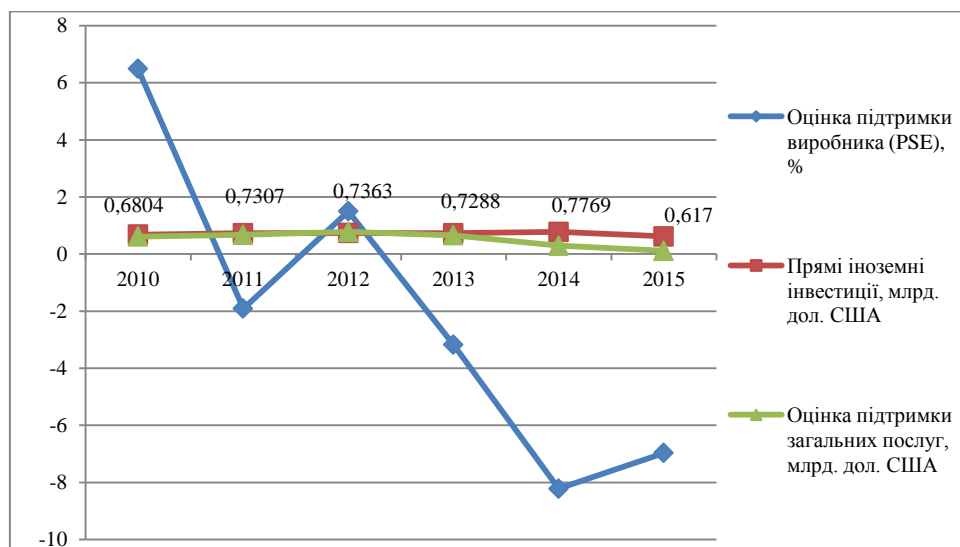

Рис. 1. Динаміка інноваційно-інвестиційного потенціалу сільськогосподарських виробників в Україні за 2010–2015 рр.

Джерело: [1, 2, 3]

У загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в економіку України частка інвестицій у сировинне сільське господарство складає 1,9 %. Для порівняння, питома вага іноземних у інвестицій у переробку сільськогосподарської продукції складає близько 5 %, у промислове виробництво (зокрема металургію) – 53 %, у сферу торгівлі – 13 % [3].

Через недостатній рівень фінансування технологічні операції здійснюються у неповному обсязі та з часовим запізненням, що спричиняє падіння врожайності сільськогосподарських культур, зниження якості продукції та підвищення її собівартості. Тому важливого значення набуває ефективна фінансова підтримка з боку держави. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку значення показника підтримки виробника (PSE), який показує рівень державної фінансової підтримки у валових надходження сільгоспвиробника, починаючи з 2011 р. набуває від'ємного значення (рис. 1). У 2014 р. спостерігається найнижче значення показника (8,22), починаючи з середини 90-х рр. [3].

Значення показника послуг загальної підтримки (GSSE), починаючи з 2013 р., знижується, складаючи за 2015 р. 115 млн дол. США. Основна частка у послугах загальної підтримки належить видаткам на аграрні знання та інновації (близько 56 % у 2015 р). У

2015 р. відбулося скорочення кількості та вартості програм у галузі сільського господарства, які фінансувалися Міністерством аграрної політики (на 13 програм порівняно з 2014 р., складаючи 19 програм; бюджет скоротився майже у п'ять разів, складаючи 1,67 млрд грн у 2015 р.) [2].

Черкаська область посідає провідне місце в Україні за виробництвом сільськогосподарської продукції на душу населення (за даними 2016 р.) та має 70 % сільськогосподарських земель у загальній територіальній площі області [4]. Це свідчить про наявність значного потенціалу у галузі сільського господарства.

Ключова роль у розвитку даної галузі належить забезпеченню необхідного та своєчасного фінансування діяльності, оскільки для сільського господарства характерним є сезонність виробництва, нерівномірність грошових потоків у часі й визначення соціальних цін на більшість кінцевих продуктів виробництва. Важливою передумовою розвитку сільського господарства є достатня та своєчасна підтримка з боку держави. Однак розмір державного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області є незначним, оскільки частка державної підтримки у повній собівартості виготовлення продукції регіону за 2016 р. складає майже 11 % [5].

Однією з форм державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських підприємств є здешевлення кредитування, що реалізовується шляхом часткової компенсації відсоткової ставки. У 2016 р. згідно з бюджетною програмою «Фінансова підтримка заходів агропромислового комплексу шляхом здешевлення кредитів», затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України, для Черкаської області було виділено 25,87 млн грн бюджетних призначень. Фактично серед 47 сільськогосподарських підприємств регіону було розподілено 19,1 млн грн, що на 9 % менше порівняно з попереднім роком, коли із загального фонду держбюджету було виділено 28,45 млн грн на здешевлення кредитів сільськогосподарських виробників області, та на 27 % менше фактично розподілених ресурсів, а саме 26,32 млн грн [5].

Має місце негативна динаміка зменшення передбаченої бюджетом та фактично компенсованої вартості кредитування сільськогосподарської галузі у 2016 р. Наслідками зменшення обсягів бюджетних призначень для сільськогосподарських підприємств може бути виникнення таких явищ: зниження рівня техніко-технологічного оснащення господарської діяльності, скорочення виробничих потужностей через відсутність відповідного ресурсного забезпечення, зниження родючості та якості ґрунтів без внесення необхідного обсягу добрив.

Недостатній рівень обізнаності більшої частини сільськогосподарських виробників щодо можливостей одержання державної допомоги, складна процедура отримання ресурсів стримує

розвиток підприємств цієї галузі. Кошторисна вартість інвестиційних проектів аграрного сектору Черкаської області на кінець 2016 р. склала 2263 млн грн. Переважна частка у структурі джерел фінансування сформована за рахунок власних коштів – 89,8 %, або 2027 млн грн і лише 1,7 %, або 38,5 млн грн складають залучені ресурси. При цьому потреба в інвестиціях складала 193 млн грн, або 8,5 % від вартості агропромислових інвестиційних проектів Черкаської області, що вказує на низький рівень реалізованості інноваційних проектів цієї галузі [6].

В умовах сьогодення передумовою економічних реформ в Україні є забезпечення системного соціально-економічного розвитку суспільства за рахунок стимулювання процесів євроінтеграції та впровадження результатів науково-технічного прогресу. Бізнес-середовище, як сполучна ланка між господарськими комплексами регіонів, формує внутрішні ринки й забезпечує експортну діяльність. При цьому саме суб'єкти малого та середнього бізнесу визнаються науковцями як найбільш вразливі та потребують уваги з боку держави, особливо враховуючи негативні зміни в економіці й нарощення кризових явищ у галузях національного господарства [7, с. 8].

Фермерські господарства як суб'єкти малого бізнесу мають необхідні передумови для розвитку сільськогосподарської галузі, а саме здатність швидко пристосовуватися до змін, з мінімальними розривами виробничих процесів запроваджувати нові технології тощо. Частка кількості фермерських господарств у загальному обсязі сільськогосподарських підприємств Черкаської області склала 63,7 % у 2016 р., тобто 1274 господарства. У користуванні фермерств перебуває суттєва частка земельних угідь – 152,4 тис. га (10,5 % загальної площі сільськогосподарських земель області). При цьому фермерськими господарствами виготовляється лише 5,9 %, або 858,2 млн грн сільськогосподарської продукції по області.

При зростанні кількості сільськогосподарських підприємств за 2016 р. на 111 одиниць відбулося зменшення чисельності фермерських господарств на 71 одиницю. Така тенденція вказує на недостатню ефективність господарської діяльності малого підприємництва у сільськогосподарській галузі. Причиною цього є підвищення вартості енергетичних, паливних і фінансових ресурсів, сільськогосподарської техніки й добрив; фрагментарний характер виробничого процесу; відсутність розвитку кооперації; відсутність надійних каналів збуту продукції, що призводить до збитковості виробництва.

Якщо представники великого бізнесу в галузі сільськогосподарського виробництва мають більше можливостей для залучення зовнішніх ресурсів (зокрема за рахунок наявності заставного майна), то доступ фермерських господарств до залучення фінансових ресурсів (наприклад, банківського кредитування) є обмеженим. Так, у 2016 р. відбулося значне скорочення суми фінансової підтримки

фермерських господарств (716,6 тис. грн) проти 1,16 млн грн у попередньому році [6].

На території Черкаської області функціонує розгалужена мережа наукових організацій різних типів, діяльність яких спрямована на забезпечення належного науково-технічного рівня різних сфер економіки області. Зокрема, станом на початок 2016 р. серед 20 організацій 8 здійснюють наукові та науково-технічні роботи у сфері сільськогосподарських наук [8, с. 8]. Тобто сільськогосподарська галузь Черкаської області володіє значним інноваційним потенціалом, необхідною передумовою подальшого розвитку якого є забезпечення необхідного обсягу фінансування.

Основними напрямками розвитку фінансово-кредитного забезпечення вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників мають бути кредитна інфраструктура, спрямована на обслуговування сільськогосподарського сектору, та механізм небанківського кредитування. Кредитна інфраструктура повинна відповідати специфіці сільськогосподарського виробництва й вимогам ринку і складатися з таких структурних елементів: Державний земельний іпотечний банк, спеціальний кредитний фонд, кредитні кооперативи та комерційні банки.

Основою здійснення державної фінансово-кредитної політики в галузі сільського господарства має стати Державний земельний іпотечний банк, який забезпечуватиме акумулювання фінансових ресурсів незалежно від джерел їхнього формування, сприятиме розвитку іпотечного кредитування сільгоспвиробників. З метою здешевлення кредитних ресурсів доцільно використовувати спеціальні кредитні фонди, сформовані за рахунок міжгалузевого перерозподілу коштів і спрямовані на розвиток прогресивних технологій: доходи від грошової приватизації об'єктів агропромислового комплексу, митні збори від вивезення та ввезення сільськогосподарської продукції, бюджетне фінансування тощо.

Перевагами створення кредитних кооперативів є здатність надавати позики бізнес-структурам за нижчими відсотковими ставками, постійний контроль за цілеспрямованістю використання наданих учасникам кооперативу кредитів та своєчасністю їхнього повернення. До нетрадиційних методів кредитування, механізм регулювання яких є досить розвиненим за кордоном, належать фінансовий лізинг і факторинг. Однак в Україні ці інструменти не набули широкого розповсюдження серед підприємств сільського господарства. Тому з метою підвищення можливості одержання даними підприємствами кредитних ресурсів необхідно досконало вивчити досвід країн, які вдало застосовують такий інструмент залучення коштів, і здійснити відповідні заходи для вдосконалення відповідного механізму акумулювання та використання коштів:

збільшити рівень рентабельності (за рахунок використання інноваційних ресурсозберігаючих технологій); забезпечувати диверсифікацію виробництва; сприяти підвищенню рівня фінансової грамотності керівників агропідприємств; врегулювати проблему власності на землю; удосконалити механізм пільгового кредитування тощо [9, с. 13; 10].

ВИСНОВКИ

У зв'язку з високою ресурсоемністю виробництва, часовим розривом між вкладанням коштів у виробничий процес і процесом реалізації готової продукції, значним рівнем залежності від природно-кліматичних умов сільськогосподарська галузь України не є інвестиційно привабливою. Так, частка прямих іноземних інвестицій у цю галузь серед інших у загальному обсязі національної економіки складає майже 2 %.

Відбувається скорочення обсягу державної підтримки сільськогосподарського виробництва: скорочення кількості та вартості програм за фінансування Міністерства аграрної політики, величини часткової компенсації відсоткової ставки за кредитуванням аграрного сектору. Зокрема, за 2016 р. на часткову компенсацію вартості кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств Черкаської області з державного бюджету фактично було виділено на чверть менше ресурсів порівняно з попереднім роком.

Скорочення й обмеженість у фінансуванні діяльності перешкоджає розвитку інноваційно-інвестиційного потенціалу галузі. Переважна частка у структурі джерел фінансування (89,8 %) сформована за рахунок власних коштів, решту складають залучені ресурси. При цьому потреба в інвестиціях у 2016 р. складала 8,5 % від вартості агропромислових інвестиційних проектів Черкаської області, що вказує на низький рівень реалізованості інноваційних проектів даної галузі.

Основними напрямками розвитку фінансово-кредитного забезпечення вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників мають бути розвинені кредитна інфраструктура та механізм небанківського кредитування. Перспективою подальших досліджень є детальніше дослідження кожного з механізмів фінансової підтримки ефективного використання потенціалу сільськогосподарських підприємств і можливостей їхнього застосування в умовах вітчизняної економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Agricultural support [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://data.oecd.org/agrpolicy/agricultural-support.htm>.
3. Політика щодо інвестування у сільське господарство: Україна, Звіт за підсумками

проекту Стратегія секторної конкурентоспроможності для України – фаза III [Електронний ресурс] / Програма ОЕСР Конкурентоспроможність Євразії. Грудень 2015. Режим доступу : http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf. 4. Статистичний збірник «Сільське господарство Черкащини» за 2016 рік / за ред. В. П. Приймак. Черкаси, 2017. Режим доступу : <http://www.ck.ukrstat.gov.ua>. 5. Офіційний сайт Управління агропромислового розвитку Черкаської ОДА [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.dapr.ck.ua>. 6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://minagro.gov.ua>. 7. Фінагіна О. В. Наукові засади теорії та практики сучасного бізнес-інкубування // Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 40 (3). С. 5–10. 8. Наукова та інноваційна діяльність у Черкаській області за 2015 рік : статистичний збірник / за ред. А. В. Бабич. 2016. 13 с. 9. Аврамчук Л. М., Зезуль І. М. Особливості кредитного обслуговування підприємств аграрної сфери // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2014. Вип. 200 (2). С. 10–15. 10. Пушкар І. В. Регулюючий механізм макроекономічних процесів в агропромисловому комплексі країни [Електронний ресурс] // Збірник наукових праць, Серія «Управління». 2010. Вип. 4. Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2010_4/27.pdf.

Дата надходження до редакції – 27.11.2017 р.